

6. Крымскотатарско-русско-украинский словарь : в 3 ч. / [сост. С. М. Усеинов]. – Симферополь : Издательство «Оджакъ», 2006. – 432 с.
7. Харченко В. К. Функции метафоры : учебное пособие / В. К. Харченко. – [2-е изд.]. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 96 с.
8. Харченко В. К. Переносные значения слова / В. К. Харченко. – [2-е изд.]. – М. : Книжный дом «Либроком», 2009. – 200 с.
9. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика / Д. Н. Шмелев : учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Русский язык и литература». – М. : Просвещение, 1977. – 335 с.
10. Словарь-справочник лингвистических терминов по курсу «Введение в языкознание» / [сост. Эмирова А. М.]. – Симферополь : Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 1995. – 96 с.

Атаманчук В.П.

УДК 821

ІЛЮЗОРНА РЕАЛЬНІСТЬ У П'ЕСІ ЯРОСЛАВА СТЕЛЬМАХА «КРИХІТКА ЦАХЕС»

У фантастичній картині світу з п'єси Ярослава Стельмаха «Крихітка Цахес» нагромаджуються різні смислові нашарування: цей світ перетворюється, деформується, його функціонування стає абсурдним. Подібна абсурдність виявляє справжню суть людей та взаємин між ними, яка прихована за масками, ролями, уявленнями.

Необмежена влада над іншими і безкарність, втілені в образі Цахеса, є рушіями неймовірних змін. Він нагадує образи чудовиськ, які, за словами В. Кормера, утворюються у результаті поєднання різнорідних елементів, і які «викликають відразу своєю абсурдністю, алогічністю, неправдоподібністю» [1, с. 178]. Чари феї, які отримав Цахес, виявили аморфність суспільної свідомості, не здатної опиратися духовному насильству, не здатної навіть його помітити. Глибока авторська іронія полягає у зображенні суспільства, яке відчуває захват від самознищення. Цахес взаємодіє з іншими людьми, і їхнє існування є взаємним відображенням, бо одне можливе за рахунок і завдяки існуванню іншого. Цахес асоціюється з відтворенням якихось сторін тих людей, чії заслуги йому приписувалися. Він є віддзеркаленням і недосконалістю людей, які підпадають під вплив чарів. Люди бездумно вихваляють Цахеса, а він так само бездумно користується дією чарів. Драматург звернув увагу на парадоксальну закономірність: волю людей підкорили, а вони від цього не страждають, бо не усвідомлюють своєї духовної несвободи.

Фізичні недоліки Цахеса відображають моральний розклад, це вказує на те, що зачаровані люди не бачать не лише прихованого, а й очевидного. Водночас образ цього малюка свідчить і про зухвалу експансію, підкорення чужої волі, хоча він сам може користуватися цим доволі обмежено, – всім керує невидима сила, а Цахес і люди – це лише один із способів її втілення і виявлення. Це відображення руйнівних стереотипів; зачаровані люди не бачать потворності і шкідливості, самі довершують ілюзію, самі занурюються у неї з головою і вихваляють її потворність, яка завдяки загальноприйнятості уявно перетворюється у щось бажане. Колективне навіювання і надана Цахесові могутня сила не залежить від спрямованості на добро чи зло, оскільки втрачається критичність, і стан людей нагадує сон під час неспання.

Образ Цахеса є гротескним вираженням суті деформацій у свідомості окремих людей і всього суспільства. Ці деформації є настільки глобальними, що майже ніхто навіть не здогадується про їх існування, оскільки нічий погляд, за винятком Балтазарового, не проникає за межі видимого чи того, що таким здається. Цахес – потвора, від захвату перед якою всі божеволіють. Його огидна поведінка, на якій драматург акцентує увагу, підкреслює Цахесову гротескно перебільшену зовнішню і внутрішню потворність. При цьому розкривається цілковита абсурдність поведінки людей, які його оточують. Цахес створює навколо себе світ, у якому все відбувається навпаки: його огидні дії приписуються людям, чіми досягненнями він користується. Підміну помічає тільки Балтазар, але він не розуміє, що відбувається з людьми. Його здоровий глузд виявляється безсилим проти колективного запаморочення.

Я. Стельмах зображає смерть Цахеса теж у гротескно-комічних тонах. Помирає він, впадши у нічну вазу, що тлумачиться як процес «згорання на роботі». Висувається і обґрунтовується химерна теорія про орден як імовірну причину смерті. Чудернацьке бажання Лізи зробити з Цахеса опудало цілком вписується у контекст пародійного зображення існування і смерті головного персонажа п'єси.

Цахес помирає, тому що вичерпав можливості існування, це і є результатом штучного звеличення. Розбивання ілюзії спричинює появу відчуття опоганення, обману. Парадоксальним є те, що люди самі несвідомо погодилися прийняти вплив чарів. Омана огорнула все навколо, тому неважливо вже, чи стане

однією ілюзією більше, чи менше. Та й саме звільнення небажане, тому що воно викликає неприємні і болісні почуття. Суспільство формує і зберігає думки та уявлення, які за своєю суттю із самого початку є неправильними. Проте люди пристосовуються до них і вже не уявляють свого життя без них, навіть не замислюються над тим, що щось відбувається неправильно (за винятком, наприклад, Балтазара).

Цахес є втіленням ницості, яка втратила кордони, у нього відсутні будь-які внутрішні перестороги. Зовнішнє і внутрішнє у нього взаємопов'язані, одне виявляється через інше. Цахес віддався на волю зовнішнього – з одного боку це чари, з іншого – це відповідь інших людей на його дійсну, яка водночас є і уявлюваною, поведінку, на ілюзію, яку вони самі теж творили. Цахес живе оцим зовнішнім відображенням – він ототожнюється сам з оцінкою (захватом), яку дають йому люди. Він сам ілюзорний, бо реально не існує, є лише спотворене уявлення людей про нього, яке до Цахеса немає жодного відношення. Для Цахеса втрата чарів – це втрата того, що йому ніколи не належало.

Фея пояснила, що зробила Цахесові подарунок у вигляді чарів з жалю. Такий вчинок мав далекосяжні наслідки, і його можна тлумачитися по-різному. Фея міцно зв'язала Цахеса з іншими людьми, бо саме від них залежало, якими чеснотами наділятимуть маленького чоловічка. Її добрі наміри зводилися до того, щоб відібрати щось в інших і віддати Цахесу. У цей свій вчинок фея вкладає ще й смисл випробування для свого вихованця: «Я все ждала, що внутрішній голос скаже тобі: «Ти не той, за кого тебе вважають, тож намагайся зрівнятися з людиною, на чіх крилах ти, безкрила каліко, підносишся» [2, с. 255]. Вона сама виявилася не багатом проникливою, за тих, на кого впливали її чари. Фея, побачивши результати, сказала: «Я бажала тобі добра... Ах, якби ти залишився тільки маленьким нікчемною, невеличким невігласом...» [2, с. 265]. Чари багаторазово збільшили Цахесову нікчемність.

Альпанус і Фея незримі вершители долі. Вони вирішують не розкривати Цахесову таємницю, аби не тривожити людей, не викликати зайвих думок, які людям і не потрібні. Ілюзії втрачати болісніше, ніж щось інше. Це підтверджує безглуздо-комічна поведінка Моша Терпіна, який відчуває пригнічення, розчарування, порожнечу. У нього бажання продовжити самообман, поєдналося з відчуттям прикрасності від обману. Отже, Альпанус і Фея домовляються, що після смерті Цахеса його запам'ятають таким, яким його сприймали під дією чарів, щоби не «вбивати в людях віру» [2, с. 255]. Але це віра у моральну потвору. Така безглузда фальсифікація цілком підходить для того світу, який уже покинув Цахес. Він просто став метафоричним вираженням світоглядних викривлень, які існують і після його зникнення.

Список використаної літератури:

1. Кормер В.Ф.О карнализации как генезисе «двойного сознания» // Вопросы философии. – 1991. – №1. – С. 166-185.
2. Стельмах Я. Крихітка Цахес // Стельмах Я. Провінціалки: П'єси. – К.: Мистецтво, 1991. – С. 223-267.

Виноградова О.М.

УДК 821.161.2-343(=477=512.145)

МІФОЛОГІЗМ НОВЕЛИ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО «НА КАМЕНІ»

Після поїздки до Криму у складі філоксерної комісії Михайло Коцюбинський, перебуваючи під безпосереднім враженням від нових обставин та місцевої природи, пише низку творів на новому етнографічному матеріалі – з життя кримських татар. Уже саме звернення тоді до життя іншого народу сприймалося як новаторство в українській літературі. Принцип цілісного дослідження людини в її індивідуальній неповторності, мабуть, найпереконливіше втілений М. Коцюбинським у імпресіоністичній новелі «На камені» (1902р.) [1]. У виданих нині книжках кримських легенд та переказів можна віднайти багато сюжетів, суголосних цій новелі. Це розповіді про трагічну долю дівчат, позбавлених права на взаємне кохання, усі вони стали жертвами чужої сваволі. Український фольклор також дає чимало зразків подібних творів про нещасливу жіночу долю (життя з нелюбом; захоплення в полон; розлука з коханим через людську злобу тощо). Отже, маємо в цій новелі справу з актуальною сюжетною колізією, у якій національний геній різних народів прагнув передати у спадок прийдешнім поколінням дуже важливі духовні істини.

На межі XIX та XX століть в українській культурі як новий напрям утвердився модернізм, задекларувавши пильну увагу до людини як такої, до підвалин її душі та нюансів мислення. На думку В.Пахаренка, «найточніше підмічає різницю між реалізмом і модернізмом у психологічній аналізі людини, І.Франко (1904 р.): «Коли старі письменники виходять від малювання зверхнього світу природи, економічних та громадських обставин – і тільки при допомозі їх силкуються зробити зрозумілими даних людей, їх діла, слова й думки, то новіші йдуть зовсім противною дорогою: вони, так сказати, відразу засідають у душі своїх героїв і нею, мов магічною лямпою, освічують все оточення. Властиво, те